
Олександр Музичко

**ПРИВАТНІ ТА НАУКОВІ
КОНТАКТИ МІЖ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИМИ ТА
ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИМИ
ІСТОРИКАМИ У ДРУГІЙ
ПОЛОВИНІ ХІХ —
НА ПОЧАТКУ ХХ ст.**

Велика увага до соціально-економічних, політичних та культурних зв'язків між українськими землями по обидва боки кордону між Російською та Австрійською/Австро-Угорською імперіями є однією з традиційних ознак української історичної науки¹. Зосередження на цій тематиці дозволило історикам, з одного боку, відстежити конкретні прояви соборності України в імперський період її історії, з іншого — сприяти ствердженню уявлення про українську соборність в історичній пам'яті своїх співвітчизників. Сьогодні інтерес істориків до цього аспекту модерної історії України стимулюють як загальновідомі суспільно-політичні обставини, так і зміцнення в останні роки в українській історіографії регіонального напрямку (історичної регіоналістики)².

В рамках історико-регіонального підходу заслуговують на всебічне дослідження контакти між представниками інтелектуальної еліти різних українських регіонів. Важливим сегментом української наукової еліти ХІХ — початку ХХ ст. були історики, що суттєво впливали не лише на науку, але й на суспільно-політичне життя України. Історіографи ХХ — початку ХХІ ст. зробили чимало для висвітлення взаємин між істориками з «підросійської» та «підавстрійської» України. Однак здебільшого вони приділяли увагу постатям першого плану, видатним українським історикам, які були уособленням українського національного руху ХІХ — початку ХХ ст.³

Внаслідок етнопонаціональної специфіки Південь України (сучасні Одещина, Миколаївщина та Херсонщина) не належав

---

¹ *Студинський К.* Галичина й Україна. — Т. 1. — Х; К., 1931; *Качмар Л.* Галичина в політичному житті наддніпрянських емігрантів на початку ХХ ст. — Львів, 2002.

² *Верменич Я.* Нова локальна історія та історична регіоналістика: експлікація термінів // *Регіональна історія України.* — Вип. 1. — К., 2007. — С. 13–29.

³ *Кордуба М.* Зв'язки В. Антоновича з Галичиною // *Україна.* — Кн. 5. — К., 1928. — С. 33–78; *Злутко С. М.* Зв'язки М. І. Костомарова із Західною Україною // *Український історичний журнал.* — 1967. — № 5. — С. 42–50.

до провідних центрів українського національного руху. Тому південноукраїнські історики ХІХ — початку ХХ ст. майже оминалися увагою у «соборнознавчих» історіографічних проєктах. Південноукраїнські історіографи не розглядали контакти між південноукраїнськими та західноукраїнськими істориками як спеціальну тему для дослідження⁴. Тим більше не ставилось питання про висвітлення історії Західної України у працях південноукраїнських істориків, особливості їх візії минулого та сучасного цього регіону.

Метою цієї статті є висвітлення деяких найважливіших аспектів приватних та наукових контактів між представниками західноукраїнської та південноукраїнської історичної науки у другій половині ХІХ — на початку ХХ ст., особливостей наукового та суспільно-політичного дискурсу учасників історіографічного процесу. Оскільки центрами наукового життя у другій половині ХІХ — на початку ХХ ст. у Західній та Південній Україні були Львів та Одеса (головним чином завдяки існуванню тут університетів), саме ці міста виступають у ролі головних центрів міжнаукових контактів. Уточнимо, що застосування поняття «південноукраїнський історик» не означає, що йдеться про істориків, біографія яких пов'язана виключно з Півднем України. Однак всі головні герої цієї статті прожили у цьому регіоні значну частину свого життя і досягли тут піку своєї кар'єри. Використання біоісторіографічного методу дає змогу докладно простежити міжособистісний рівень взаємин істориків Західної та Південної України у зазначений період і спростувати деякі усталені стереотипи щодо характеру цих взаємин.

Починаючи з середини ХІХ ст. західноукраїнські землі стали об'єктом геополітичної боротьби між Російською та Австрійською імперіями, що особливо загострилась напередодні та в період Першої світової війни⁵. Згідно російсько-імперської концепції інтеграції Західної України колись занедбані західні землі Русі мали возз'єднатися з Росією на основі розвитку спільної російської культури. Тому зміцнення «русских начал» у цьому регіоні неодмінно передбачало мовно-культурну та релігійну русифікацію місцевого населення. До підтримки москвофільського руху

⁴ Чухрій П. Г. Історична наука і історики Півдня України дожовтневого часу // Питання історії народів СРСР. — 1969. — Вип. 8. — С. 45–54; Першина З. В. Історія України в працях одеських дослідників // Український історичний журнал. — 1994. — № 4 — С. 53–63; Хмарський В. М., Білоусова Л. В. М. С. Грушевський та одеські науковці // Архіви України. — 1996. — № 1–3. — С. 61–69; Попова Т. Н. Історіографія в лицах, проблемах, дисциплінах: из истории Новороссийского университета. — Одесса, 2007.

⁵ Бахтуріна А. Ю. Політика Російської Імперії в Восточній Галиції в годы Первой мировой войны. — М., 2000.

патріоти Російської імперії докладали значних матеріальних та моральних зусиль⁶.

Південь України (тодішня «Новоросія») внаслідок свого територіального розташування не міг претендувати на перетворення у головний форпост російської політики щодо Західної України. Однак він традиційно виконував роль потужного центру міжслов'янських взаємин, підтримки Росією зарубіжних слов'ян. Найпромовістіше про контакти між Півднем та Заходом України у першій половині XIX ст. свідчить перебування на посаді директора одеського Рішельєвського ліцею у 1826–1829 роках вихідця з Закарпаття, одного з ідеологів слов'янської взаємності І. Орлая. У другій половині XIX — на початку XX ст. російсько-імперська політика щодо Західної України мала на Півдні України певне відлуння у діяльності низки місцевих патріотично-імперських політичних та громадських об'єднань, зокрема просвітницько-благодійних товариств. Паралельно з російсько-імперським варіантом інкорпорації Західної України у середовищі національно зорієнтованого українства формується знаменита ідея «Українського П'ємонту», що мала поширення і серед діячів південноукраїнських громад. Так, провідник українського національного руху в Одесі М. Комаров у своєму виступі перед однодумцями у 1908 році на тему «Товариство Просвіта в Галичині та завдання наших Просвіт» розглядав галицьку «Просвіту» як матрицю для подібних осередків українства у решті України⁷. Досить інтенсивними були особисті контакти між представниками українського національного руху обох регіонів⁸. Зазначені розбіжності у поглядах на долю Західної України передусім зумовили особливості контактів між західноукраїнськими та південноукраїнськими істориками. Серед суто наукових чинників, що сприяли інтенсифікації контактів істориків з різних регіонів Російської імперії зі своїми зарубіжними колегами у другій половині XIX — на початку XX слід назвати поширення у російських університетах практики закордонних відряджень для молодих науковців, розширення тематики та джерельної бази історичних досліджень.

Перші відомості про контакти істориків Півдня та Заходу України пов'язані з іменем викладача історії Рішельєвського ліцею, а згодом професора кафедри російської історії Новоросій-

⁶ Сухий О. Від русофільства до москвофільства. Російський чинник у громадській думці та суспільно-політичному житті галицьких українців у XIX ст. — Львів, 2003. — С. 352–413.

⁷ ДАОО. — Ф. 2. — Оп. 7. — Спр. 276. — Арк. 52–53.

⁸ Мисечко А. І. З історії культурно-освітніх зв'язків Одеси із Західною Україною в другій половині XIX — на початку XX ст. // Мисечко А. І. Український рух в Одесі наприкінці XIX — початку XX ст. — Одеса, 2006. — С. 19–26.

ського університету (далі — НУ) Михайла Павловича Смирнова (1833–1877). У 1855 році М. Смирнов закінчив Санкт-Петербурзький історико-філологічний факультет Головного Педагогічного інституту і переїхав до Одеси. В НУ М. Смирнов читав лекції з допетровської доби та середньовічну історію Литви та Західної Русі. За спогадами О. Маркевича, загальні лекції М. Смирнова не були дуже змістовними, але «була ділянка, де Смирнов дійсно був майстер — це історія Литви, Західної Русі, Лівонського ордена. Цей курс був дуже цікавим і його активно відвідували»⁹.

В історичній науці Російської імперії вже існували певні дослідницькі традиції щодо історії Русі IX–XII ст. Натомість період XIII–XV ст. ще чекав на своїх дослідників. На 1860 рік в Російській імперії не існувало узагальнюючої праці з історії Галицько-Волинського князівства. Дуже великий обсяг відомої книги Д. Зубрицького викликав її відносно невдачу у Галичині та завдав їй широкому поширенню у Російській імперії. Тому недалеко від істини був професор О. Кочубинський, який називав свого колегу М. Смирнова «істориком членів руської сім'ї, що занедбані наукою і забуті життям»¹⁰. За відсутності відповідної джерельної бази в Одесі матеріал для дисертації М. Смирнов збирав під час наукових відряджень до Львова, Волинської та Подільської губерній (1859 р.). М. Смирнов звітував, що під час роботи над своєю магістерською дисертацією він консультувався з деякими галицькими істориками. На жаль, у джерелах не вдалося відшукати вказівки на імена цих істориків. Враховуючи досить вузьке коло тодішніх спеціалістів з історії середньовічної Галичини, можна припустити, що консульгантами М. Смирнова могли бути Д. Зубрицький, І. Шараневич, А. Петрушевич (хтось з них або всі разом).

Магістерська дисертація М. Смирнова «Судьбы Червоной или Галицкой Руси» була надрукована у Санкт-Петербурзі у 1860 р. У цьому ж місті відбувся захист дисертації одеського історика, що мав певний резонанс у столичній пресі¹¹. Магістерську дисертацію доповнювала доповідь М. Смирнова на урочистому акті Рішельєвського ліцею «Спор между Литвою и Польшей о правах на Волынь и Подолию» (1863). У докторській дисертації, присвяченій Кревській унії (1868) М. Смирнов також не оминув історію Галичини та Волині. У третьому розділі він висвітлив

⁹ *Маркевич А. И.* Воспоминания о преподавателях историко-филологического факультета Новороссийского университета // Новороссийский университет в воспоминаниях современников. — Одесса, 1999. — С. 33.

¹⁰ *Кочубинский А. А.* У гроба М. П. Смирнова // Кочубинский А. А. Памяти сослуживцев. — Одесса, 1901. — С. 6.

¹¹ *Касторский М.* Мои возражения Смирнову // Северная пчела. — 1860. — № 282; Ответ Смирнова М. П. // Северная пчела. — 1860. — № 270.

історію литовсько-польської політичної боротьби до 1384 року, зокрема, за західноукраїнські землі. Однак цей текст містив мало нових даних про історію Галичини та Волині порівняно зі згаданими працями історика. На жаль, невдовзі М. Смирнов припинив наукові студії у зв'язку з погіршенням стану здоров'я.

Найбільшим внеском М. Смирнова у вивчення середньовічної історії Західної України так і залишилась його магістерська дисертація, у якій він простежив основні етапи розвитку Галичини з Київських часів до 1387 року. Автор провів порівняльний аналіз численних джерел, перевінив висновки польських авторів, виявив головні тенденції історії Галичини. Концептуально новим на той час був розділ «Внутрішня історія Галицької Русі», у якому автор охарактеризував соціально-економічні, національні та церковні відносини. М. Смирнов підкреслював велику роль боярства у Галичині, що суперечило теоретичним основам народницької історіографії. Невипадково на захисті М. Костомаров гаряче спростовував тезу М. Смирнова про пасивну роль народу порівняно з боярами та князями¹².

М. Смирнов працював у типово позитивістському дусі, більше переповідаючи літописи, аніж вдаючись до власної інтерпретації джерел. Очевидно, на цій підставі деякі наступники М. Смирнова твердили про застарілість його праці і надавали їй лише бібліографічне значення. Однак у 1886 році дисертація М. Смирнова була перевидана у скороченому вигляді у перекладі на українську мову у Тернополі у 5 томі «Руської історичної бібліотеки» за редакцією О. Барвінського. У Галичині ця праця відповідала планам редакції висвітлити «руську бувальщину, зображену в монографіях найзначніших істориків, оснований на найновіших дослідях»¹³. Магістерська дисертація М. Смирнова і справді належала до новаторських, хоча б тому, що автор був першим з південноукраїнських істориків-русистів, хто вийшов поза межі краєзнавства. Деяким з тез М. Смирнова судилося довге життя в історіографії; зокрема тезами про великий вплив боярства на соціально-економічне та суспільне життя Галичини як передумову нестабільності її політичного життя, про тісні зв'язки Галичини з Заходом. Навіть поняття «Галицька Русь», що його застосовував М. Смирнов, деякі історики вважають більш об'єктивним, ніж поняття «князівство» чи «держава»¹⁴.

¹² *И. Б.* Несколько слов по поводу диспута г. Смирнова // Северная пчела. — 1860. — № 265

¹³ Руська історична бібліотека під ред. О. Барвінського. — Т. 5. — Тернопіль, 1886. — С. 2.

¹⁴ *Котляр М. Ф.* Галицько-Волинська Русь / Серія «Україна крізь віки». — Т. 5. — К., 1998. — С. 154–155, 252–254.

У історіографії ХХ ст. праці М. Смирнова хоча і згадувались, але не розглядались як значущі. Однак, навряд чи мав рацію І. Крип'якевич, який вважав, що М. Смирнов не вніс ніяких важливих доповнень до праць Д. Зубрицького та І. Шараневича, а лише популяризував їх досягнення¹⁵. До речі, праця І. Шараневича з'явилася лише через три роки після праці М. Смирнова. Лише на початку ХХІ ст. праця М. Смирнова отримала більш позитивну оцінку. Російський історик А. Майоров підкреслив новаторське значення праці одеського історика, що, на його думку, передусім полягало у зверненні до соціально-економічної тематики¹⁶. Водночас А. Майоров не погодився з основною тезою праці М. Смирнова та багатьох його наступників про вирішальну роль боярства у політичній історії Галичини.

Наукові інтереси одного з наступників М. Смирнова на кафедрі російської історії НУ Олексія Івановича Маркевича (1847–1903) були далекими від історії Західної України. Новітньої історії Галичини, Буковини та Закарпаття він торкався лише в університетських лекціях з історії слов'янських народів. Зокрема, він досить докладно висвітлював боротьбу західних українців за свої національні права під час революції 1848 року¹⁷. Зв'язки О. Маркевича з Західною Україною були зумовлені передусім його світоглядом, у якому співіснували помірковане українофільство та лояльність до Російської імперії. У численних публіцистичних нарисах, виступах, у лекціях в університеті він знайомив південноукраїнське населення з українською історією та літературою. У 1890-х роках О. Маркевич налагодив дружні стосунки з М. Грушевським, що перебував у Львові. Декілька разів О. Маркевич особисто зустрічався з колегою у Львові.

Активна участь О. Маркевича у галицьких виданнях має аналогії у Південній Україні хіба що у діяльності відомого українського літературознавця та громадського діяча М. Комарова¹⁸. На сторінках «Записок наукового товариства ім. Т. Шевченка» з 1897 до 1903 року з'явилося 13 публікацій О. Маркевича. Всі статті він писав російською мовою, а вже у Львові їх готували до друку в україномовному перекладі. Публікації О. Маркевича на сторінках «ЗНТШ» були присвячені загальноукраїнській історії та літературі, меншою мірою — історії Росії. Лише одна стаття торкалась південноукраїнської тематики, хоча саме як історик

¹⁵ Крип'якевич І. Галицько-Волинське князівство. — Львів, 1999. — С. 18–19.

¹⁶ Майоров А. В. Галицко-Волынская Русь. — СПб., 2001. — С. 46–47, 51–52.

¹⁷ ДАОО. — Ф. 150. — Оп. 1. — Спр. 37. — Арк. 122.

¹⁸ Музичко О. Публікації М. Ф. Комарова в періодичних виданнях Західної України // Українська періодика: історія і сучасність. — Львів, 2005. — С. 546–550.

цього регіону О. Маркевич здобув собі найбільший авторитет¹⁹. Прикметно, що стаття одеського історика на відповідну тематику ще у 1895 році привернула увагу західноукраїнського рецензента²⁰.

За видовою ознакою публікації О. Маркевича належали до заміток та повідомлень, археографічних публікацій та рецензій. У статті, що була присвячена сумнозвісному в історії українознавства XII археологічному з'їзду у Харкові, О. Маркевич висловив своє негативне ставлення щодо відсутності галицьких науковців на з'їзді. На його думку, «приїзд, хоч би тільки львівських учених, додав би сьому, головню українсько-руському з'їздові, особливо визначного, научного інтересу»²¹. Певне відношення О. Маркевич мав і до «Літературно-наукового вісника». М. Грушевський отримав від О. Маркевича деякі історико-літературні матеріали, які і надрукував у цьому виданні у 1902 році²².

У березні 1901 року історико-філософська секція НТШ обрала О. Маркевича своїм дійсним членом. Невдовзі після цього він навіть планував прочитати у Львові цикл публічних лекцій. На смерть О. Маркевича галицькі науковці відгукнулись двома некрологами М. Грушевського у виданнях НТШ та некрологом В. Гнатюка у «Літературно-науковому віснику»²³. Останній некролог залишився невідомим сучасним біографам О. Маркевича²⁴.

Менш активні контакти з західноукраїнською історіографією мав один з колег О. Маркевича, майже забутий нині миколаївський та одеський історик П. Іванов (1860–1917/1918). Водночас в його науковій діяльності західноукраїнська тематика посідає набагато вагоміше місце (іншою сферою його зацікавленень була історія Південної України). Відповідні інтереси історика оформились протягом першої половини 1880-х років під час навчання на історико-філологічному факультеті київського університету Св. Володимира під керівництвом В. Антоновича. Викладацька кар'єра та наукова діяльність П. Іванова припадають

¹⁹ *Маркевич О.* Як складаються легенди // ЗНТШ. — Т. 46. — 1902. — С. 5–6; Т. 52. — С. 19–20.

²⁰ *Лобанський О.* Рец. на Маркевич А. Южная Русь при Екатерине II. — Одеса, 1893 // ЗНТШ. — Т. 5. — Кн. 1. — 1895. — С. 76–77.

²¹ *Маркевич О.* XII Археологічний з'їзд у Харкові 1902 року // ЗНТШ. — 1903. — Т. 53. — Кн. 3. — С. 3.

²² *Грушевський М.* Памяти Олексія Маркевича // ЗНТШ. — Т. 55. — 1903. — С. 11.

²³ Літературно-науковий вісник. — 1903. — Т. 23. — Ч. II. — С. 146–147.

²⁴ *Попова Т. Н.* А. И. Маркевич // А. И. Маркевич (1847–1903). Библиографический указатель / Сост. В. В. Самодурова, И. В. Максименко. Науч. ред. Т. Н. Попова. — Одесса, 1997. — С. 15–86; *Синявська О. О.* Історик Олексій Іванович Маркевич: життя та діяльність. — Одеса, 2003.

на роки його перебування у Миколаєві та Одесі (1887 — початок ХХ ст.). Зокрема, в НУ він епізодично викладав українознавчі спецкурси.

Подібно до інших учнів В. Антоновича П. Іванов взяв на себе завдання дослідження одного з українських регіонів у добу середньовіччя. За кандидатську працю, присвячену історії Волинської землі у середньовічні часи, у 1886 році П. Іванов отримав від факультету срібну медаль. Магістерська дисертація дослідника власне була доповненим та переробленим текстом його кандидатської праці. Зазначимо, що монографія П. Іванова була однією з небагатьох праць з української медієвістики, надрукованих в Одесі²⁵.

У тексті роботи П. Іванова переважала полеміка з думками багатьох попередніх дослідників Волині, особливо стосовно генеалогії та хронології князів. Так, в питанні про постать Юрія II Болеслава П. Іванов примкнув до М. Андріяшева та М. Любавського, які вважали, що джерела говорять про двох різних князів. Зворотню думку відстоювали Ф. Режабек, М. Дашкевич, А. Лонгін, І. Філевич, М. Грушевський, А. Прохазка, О. Бальцер, І. Линниченко²⁶. Більш докладно П. Іванов висвітлив соціально-економічну та культурну історію Волині. Саме цю частину роботи П. Іванова схвально оцінив М. Грушевський, який відзначив оригінальність підходу автора, що для опису вірувань волинян використав етнографічний матеріал з Волині ХІХ ст.²⁷ Не менш позитивно оцінив працю свого учня В. Антонович²⁸. Натомість М. Довнар-Запольський та І. Линниченко відзначили фактичні помилки автора, його невміння критично підходити до джерел та думок інших авторів²⁹. Незважаючи на певні недоліки, дисертація П. Іванова була визнана у подальшій історіографії досить серйозним дослідженням³⁰.

Так само, як і О. Маркевич, П. Іванов мав великі симпатії до української культури, заявляючи про них не тільки у приватному листуванні, але й публічно³¹. Між П. Івановим та

²⁵ *Іванов П.* Исторические судьбы Волынской земли. — Одесса, 1895.

²⁶ Болеслав-Юрий II, князь Малой Руси. Сборник материалов и исследований. — СПб, 1907. — С. 106.

²⁷ ЗНТШ. - 1896. — Т. 9. — Бібліографія. — С. 4–9

²⁸ Киевские университетские известия. — 1896. — № 3. — С. 3–5.

²⁹ ЖМНП. — 1896. — № 4. — С. 332–377; Линниченко И. А. Отзыв об ученых трудах П. Иванова. — Одесса, 1905.

³⁰ *Крип'якевич І. П.* Галицько-Волинське князівство. — Львів, 1999. — С. 19–20; *Кучинко М. М.* Волинська земля Х — середини ХІV ст. — Луцьк, 2002. — С. 17, 279; *Майоров А. В.* Галицко-Волынская Русь. — СПб., 2001. — С. 59–60, 95–97, 99, 101–103.

³¹ Летопись Историко-филологического общества при Императорском Новороссийском университете. — Т. 12. — 1905 — Протоколы. — С. 23–24, 42.

М. Грушевським відбувалося жваве листування; Грушевський залучив свого колегу до наукової співпраці. Останній першим з південноукраїнських істориків опублікував свої статті на сторінках «ЗНТШ». Щоправда за кількістю публікацій він значно поступався О. Маркевичу³². До того ж П. Іванов побоювався афішувати свою участь у цьому не дуже «благонадійному» виданні, ховаючись за вигаданий М. Грушевським псевдонім «І. Андрієнко» або підписуючись просто «Іванов». В одному з листів до М. Грушевського П. Іванов писав, що перша його публікація в «ЗНТШ» стала для нього фатальною. Статтю побачив один з професорів НУ О. Кочубинський і, запідозривши П. Іванова в українофільстві, зірвав його пробну лекцію на посаду приват-доцента в НУ³³. Свої статті в «ЗНТШ» П. Іванов, як і О. Маркевич, надсилав російською мовою. Він збирався вивчити українську мову і лише українською публікуватися в «ЗНТШ»³⁴. Однак так і не спромігся, хоча й і повідомляв М. Грушевського у 1894 році про те, що готує масу рецензій для «ЗНТШ».

Попри свій український патріотизм у працях з історії Півдня України П. Іванов не відходив від традиційних імперських доктрин. Однак у недосяжному для російської цензури виданні він став на україноцентричні позиції у висвітленні історії Одеси та Південної України. У рецензії на праці О. Маркевича, В. Яковлева та В. Надлера з історії Одеси П. Іванов відмітив перевагу українців серед населення Новоросії наприкінці XVIII ст., рішуче заперечив думку В. Надлера про цивілізаційну роль Росії на Півдні, наголосивши на ролі запорозьких козаків, підкреслив свавілля російської армії після взяття Хаджибею³⁵. П. Іванов піддав сумніву позитивну роль іноземних колоністів на півдні України і зауважив, що «Новоросія — певна річ — геть би більш надбала собі культури, коли б переселенцям українським уряд надав хоч частину тих привілеїв і різноманітної допомоги, якими він наділяв тоді переселенців чужоземних». Ці думки були значно більш радикально україноцентричними, ніж ті, що дозволяв собі О. Маркевич. Зазначимо, що це була єдина велика публікація з історії українського Причорномор'я, надрукована у «ЗНТШ». Західноукраїнський читач вперше отримав можливість ознайомитись з альтерна-

³² Іванов. Картка з історії Волині на початку XIV ст. // ЗНТШ. — Т. II. — 1893. — С. 119–146; Андрієнко І. Повідомлення про 16 том «Записок одесского общества истории и древностей» та 19 выпуск «Известий Таврической ученой архивной комиссии» // ЗНТШ. — 1894. — Т. 4. — С. 182–184.

³³ ЦДІАУК. — Ф. 1235. — Оп. 1. — Спр. 498. — Арк. 23.

³⁴ Там само. — Арк. 40.

³⁵ Андрієнко І. Ювілейні видання до історії м. Одеси // Записки наукового товариства ім. Т. Шевченка. — 1894. — Т. IV. — С. 151–168.

тивним російсько-імперській доктрині поглядом на історію Одеси.

На жаль, після смерті О. Маркевича та важкої хвороби П. Іванова публікації південноукраїнських істориків на сторінках «ЗНТШ» стають поодинокими. Однак інтерес західноукраїнських істориків до розвитку науки на Півдні України не припинився. Про це свідчать численні повідомлення колег та учнів М. Грушевського про вихід нових томів праць одеських наукових товариств, рецензії на праці південноукраїнських істориків.

Найбільш вагоме місце серед південноукраїнських істориків Західна Україна (переважно Галичина) посідала у долі ще одного учня В. Антоновича Івана Андрійовича Линниченка (1857–1926), приват-доцента Московського університету, професора Новоросійського та Таврійського університетів. В історіографії досі переважають загальні нариси його біографії. Натомість кримський дослідник А. Непомнящий запропонував своєрідний регіональний підхід до вивчення біографії І. Линниченка, простеживши кримські сторінки його життя³⁶. Подальше застосування цього підходу буде сприяти більш глибокому дослідженню біографії цієї неординарної постаті, а значить і східноєвропейської історіографії загалом.

Початок формування наукового-дослідницького інтересу І. Линниченка до історії Західної України припадає на час його навчання на історико-філологічному факультеті Київського університету Св. Володимира. Українознавчі курси, зокрема з історії Галицької Русі, йому читав В. Антонович. Під впливом В. Антоновича у 1877 році І. Линниченко написав студентську працю на тему «О религиозном влиянии Запада на Галич»³⁷. Робота охоплювала часи від запровадження християнства до 1387 року. Автор широко використав праці з історії Галицько-Волинського князівства (В. Татищева, Д. Зубрицького, А. Петрушевича, І. Шараневича, М. Смирнова, М. Дашкевича) та джерела (головним чином Галицько-Волинський літопис). Робота була поділена на два розділи: «Внутрішній стан галицької церкви» та «Безпосереднє втручання Заходу у релігійні справи Галича». І. Линниченко порівняв ситуацію у Галицькому князівстві та іншими князівствами Русі, головним чином намагаючись спростувати думку про сильний вплив Заходу на Галичину. У цьому прагненні відсутній вплив на молодого

³⁶ *Непомнящий А. И.* А. Линниченко и Крым: От первого путешествия до профессора Крымского пединститута // Пилигримы Крыма – Осень '99: Путешествия по Крыму, путешественники о Крыме. IV Крымская международная научно-практическая конференция: Материалы: В 2 т. – Симферополь: Крымский архив, 2000. – Т. 1. – С. 29–41.

³⁷ Державний архів міста Києва. – Ф. 16. – Оп. 471. – Спр. 269. – 15 арк.

І. Линниченка слов'янофільських теорій. Разом з тим він визнавав, що одним з позитивних наслідків західного впливу була більша релігійна толерантність Галичини порівняно з іншими князівствами Русі. Робота була високо оцінена факультетом як твір, що демонструє наявність у автора «живої, допитливої думки».

Магістерська дисертація І. Линниченка була безпосередньо пов'язана з історією Західної України, хоча її назва про це говорила не досить промовисто³⁸. На магістерському диспуті дисертант зазначав, що обрав своєю основною темою історію Галичини після занепаду Галицько-Волинського князівства. Позаяк цей період історії було неможливо зрозуміти без вивчення польсько-руських взаємин, він вирішив дослідити їх витоки³⁹. Наприкінці ХІХ ст. — у перші роки ХХ ст. студії над історією Галицької Русі насправді стають основним напрямком наукової діяльності І. Линниченка.

З метою збирання матеріалів для докторської дисертації у 1886–1888 роках І. Линниченко відвідав Центральну Європу. У спеціальній публікації він вперше ознайомив науковців Російської імперії з деякими матеріалами з львівських та краківських архівів⁴⁰. Ще одним наслідком відвідин Галичини стало знайомство І. Линниченка з представниками польської історичної науки Львова. У 1890-х роках він неодноразово друкувався на сторінках головного наукового видання місцевих польських істориків «Kwartalnik historyczny»⁴¹.

Надалі І. Линниченко досить часто відвідував Львів, збираючи матеріали для своїх наукових робіт. У Львові він особисто познайомився з А. Петрушевичем та з іншим видатними істориком Галичини І. Шараневичем. Контакти між Линниченком і Петрушевичем не переривались майже до смерті останнього. Про це свідчить їх листування, переважно присвячене обговоренню джерелознавчих та бібліографічних питань. Можливо, під впливом ідеї А. Петрушевича про створення музею при Народному домі у Львові, І. Линниченко висунув ініціативу створення подібних музеїв у Києві та Одесі. За поданням

³⁸ Линниченко И. Взаимные отношения Руси и Польши до половины XIV ст. — Ч. 1. — Русь и Польша до конца XII в. — К., 1884. — 216 с.

³⁹ Линниченко И. Речь перед диспутом // Русская старина. — 1884. — июль. — С. 216–221.

⁴⁰ Линниченко И. Архивы в Галиции // Киевская старина. — 1889. — № 1 — С. 187–203.

⁴¹ Див. докл.: Музичко О. Є. Польща та поляки у науковому та суспільно-політичному дискурсі професора одеського Новоросійського університету І. А. Линниченка // Поляки на Півдні України та в Криму. — Одеса–Ополе–Вроцлав, 2007. — С. 306–319.

І. Линниченка А. Петрушевич був обраний членом Московського археологічного товариства та Одеського товариства історії та старожитностей⁴².

Ще до відрядження у Галичину І. Линниченко не симпатизував українському національному руху, розглядав історію України (в його термінології Малоросії) виключно як частину загальноросійської. Ці погляди викристалізувались під впливом спілкування з істориками-москвофілами. І. Линниченко картвав представників народовського руху у Галичині за прагнення розвивати українську мову, обвинувачував їх у служінні інтересам Польщі та Австрії. З позицій росієцентризму були написані кілька рецензій на праці західноукраїнських авторів, що з'явилися наприкінці 1880-х років на сторінках авторитетного російського журналу «Русская мысль»⁴³. Утім, попри свою очевидну заангажованість, публікації І. Линниченка у «Русской мысли» актуалізували західноукраїнську історію та сучасність в інтелектуальному середовищі Російської імперії.

Дружні взаємини з москвофілами І. Линниченка не заважали контактам з представниками протилежного табору галицької історіографії. Найбільш промовисто виглядає факт його листування з М. Грушевським (зазначимо, що листи І. Линниченка до М. Грушевського були до сьогодні не помічені історіографами). Перейнявши у 1894 році обов'язки редактора «Известий» Московського археологічного товариства, І. Линниченко прагнув залучити М. Грушевського до участі у цьому виданні. Зокрема, він просив М. Грушевського повідомити його про стан розвитку археології у Галичині, надсилав йому свої роботи з історії Галичини⁴⁴. М. Грушевський повідомляв свого колегу про обставини початкового періоду своєї роботи у Львівському університеті⁴⁵.

Під час викладання у Московському університеті (1888–1895) у діяльності І. Линниченка суспільно-політичний дискурс поступає місцем науковому. Саме наукові студії принесли йому репутацію одного з найвидатніших спеціалістів з середньовічної історії західноукраїнських земель. У вступній лекції у Московському університеті І. Линниченко закликав до глибшого розгляду історії Західної та Південно-Західної Русі. На його думку,

⁴² *Линниченко И.А.* Очерк ученой деятельности почетного члена А. Петрушевича // АИЗМАО. — 1895. — № 1. — С. 22; *Линниченко И.А.* Антоний Стефанович Петрушевич // Записки Одесского общества истории и древностей. — 1902. — Т. 24. — С. 12-24.

⁴³ *Русская мысль.* — 1888. — № 3. — С. 125–127; *Русская мысль.* — 1887. — 10. — С. 596–598; *Русская мысль.* — 1887. — № 5. — С. 283–285.

⁴⁴ ЦДАУК. — Ф. 1235. — Оп. 1. — Спр. 303. — Арк. 390–392; Спр. 873. — Арк. 293–294.

⁴⁵ ДАОО. — Ф. 153. — Оп. 1. — Спр. 285. — Арк. 1–2, 3–4.

лише завдяки паралельному дослідженню історії південної та західної Русі можна зрозуміти загальнооруську історію⁴⁶. Свій заклик Линниченко підкріпив конкретним змістом, видавши низку праць, присвячених соціально-правовому ладу західно-українських земель⁴⁷.

Свої дослідження І. Линниченко підсумував у докторській дисертації, яку він захистив у 1894 році у Київському університеті. Праця відображала одну з головних новітніх тенденцій тодішньої науки — підвищення інтересу до історії соціально-правових відносин. Дисертант простежив вплив польського права на три основні суспільні групи Галичини — шляхту, селянство та міщанство⁴⁸. Найбільш вдалим услід за критиками слід визнати другий розділ роботи, присвячений селянству⁴⁹. Демонструючи велику обізнаність з судовими книгами XV ст. та працями польських істориків, історик намагався обґрунтувати основну тезу своєї книги — незважаючи на політичну зверхність Польщі польські порядки не змогли повністю витіснити старовинний давньоруський лад. Певну увагу він приділив правовому устрою вірмен та євреїв.

Загалом докторська дисертація І. Линниченка справляє враження незавершеності, деякої поспішності. Зокрема, М. Грушевський пізніше зауважив, що І. Линниченко припустився численних помилок у передаванні текстів середньовічних грамот⁵⁰. Найбільшим недоліком праці була відмова автора від порівняльного аналізу розвитку західноруських земель з іншими регіонами Русі.

Докторська дисертація І. Линниченка відразу набула популярності серед галицьких істориків⁵¹. Одним з перших її вико-

⁴⁶ *Линниченко И.* Научное значение западно-русской истории // Киевская старина. — 1889. — № 1. — С. 187–203.

⁴⁷ *Линниченко И. А.* Критический обзор новейшей литературы по истории Галицкой Руси // ЖМНП. — 1891. — № 5. — С. 147–170; № 6. — С. 454–492; № 7. — С. 125–171; *Линниченко И. А.* Брачные разводы в древней Польше и Юго-Западной Руси // Юридический вестник. — 1890. — Т. 6. — Кн. 3. — С. 503–528; *Линниченко И. А.* Юридические формы шляхетского землевладения и судьба древнерусского боярства в Юго-Западной Руси XIV–XV в. // Юридический вестник. — 1892. — Кн. 3–4. — С. 275–313.

⁴⁸ *Линниченко И. А.* Черты из истории сословий в Юго-Западной (Галицкой) Руси XIV–XV вв. — М., 1894.

⁴⁹ *Антонович В. Б.* Отзыв на сочинение И. Линниченка «Черты из истории сословий в Юго-Западной Руси» // Киевские университетские известия. — 1894. — № 7. — С. 1–4 (Схвалено В. Іконніковим); *Грушевський М.* Вступне слово до 7-го тому «Руської історичної бібліотеки» // Грушевський М. Твори. — Т. 6. — Львів, 2004. — С. 356.

⁵⁰ *Грушевський М.* Чи маємо автентичні грамоти кн. Льва // ЗНТШ. — 1902. — Т. 45. — Кн. 1. — С. 4.

⁵¹ Рец. А.Д. // ЗНТШ. — 1895. — Т. 6. — Кн. 2. — Бібліографія. — С. 6–20.

ристав у своєму дослідженні соціальної історії середньовічної Галичини учень М. Грушевського М. Кордуба⁵³. У 1899 році праця І. Линниченка була видана в україномовному перекладі М. Павлика та з передмовою М. Грушевського у 7 томі «Руської історичної бібліотеки» під назвою «Суспільні верстви Галицької Русі XIV–XV ст.» як така, що «для галицьких читачів мусить мати особливий інтерес» Праця І. Линниченка започаткувала у «РІБ» серію монографій з внутрішньої суспільно-культурної історії українських земель. Деякі недруги І. Линниченка намагались використати факт появи україномовного перекладу як засіб обвинувачення його у «неблагонадійності». Професору навіть довелося наголошувати на тому, що переклад з'явився без його відома. Однак він не міг не відчувати задоволення від того, що його праця відома поза межами Російської імперії.

Ставлення радянських істориків до докторської дисертації І. Линниченка було неоднозначним. Б. Греков значною мірою на полемічних зауваженнях щодо висновків І. Линниченка побудував відповідну частину своєї фундаментальної праці про селянство на Русі⁵⁴. Деякі відгуки радянських істориків мали відверто заангажований характер. Наприклад, К. Софроненко безпідставно зарахував І. Линниченка до істориків, що надмірно захоплювались описом найбільш яскравих подій історії Галицько-Волинської землі і майже не підіймали у своїх роботах питань про її економічний, суспільний та політичний лад⁵⁵. Насправді робота І. Линниченка була цілковито присвячена саме цій проблематиці. Показово, що радянський історик рясно, та без будь-якої критики цитував роботу І. Линниченка. Деякі сучасні дослідники, на протигагу попередникам, схвально оцінюють доробок І. Линниченка не лише у галузі вивчення історії галицького селянства, але й шляхти⁵⁶.

У 1896–1919 роках І. Линниченко викладав історію Росії в Одесі — в університеті та на вищих жіночих курсах. Услід за своїм вчителем В. Антоновичем І. Линниченко у процесі викладання приділяв увагу українознавчим аспектам. Про це, зокрема, свідчить тематика студентських робіт, що виконувались під керівництвом І. Линниченка. Деякі з цих робіт були присвячені історії Галицько-Волинського князівства: «Роман Мстиславич Волинський по русским и иностранным источникам», «Последние годы

⁵³ Кордуба М. Суспільні верстви та політичні партії в Галицькому князівстві до половини XIII ст. // ЗНТШ. — Т. 32. — 1899. — С. 2, 28.

⁵⁴ Греков Б. Д. Крестьяне на Руси. — М., 1952. — Т. I. — С. 252–253, 255–256; 260–262, 271–273, 276–278, 287–293, 303, 311, 337–338, 342–343, 353, 372–374.

⁵⁵ Софроненко К. А. Общественно-политический строй Галицко-Волинской Руси XI–XIII вв. — М., 1955. — С. 5.

⁵⁶ Пашин С. Перемышльская шляхта второй половины XIV — начала XVI века. — Тюмень, 2001. — С. 4–6.

самостоятельного существования Галицко-Волынского княжества (п. 14 века)», «Юрий-Болеслав», «Состав и автор Галицко-Волынской летописи»⁵⁷. Колеги І. Линниченка і надалі розглядали його як одного з найкращих знавців історії Галичини. Саме у цій якості академік В. Ламанський у 1904 році запрошував свого одеського колегу до участі в одному з видань Російської академії наук⁵⁸. На прохання московського історика Ф. Аристов І. Линниченко редагував його загальний нарис історії Галичини⁵⁹. Український науковець А. Синявський характеризував спадкоємця О. Маркевича на кафедрі історії російського права НУ як «чудового знавця південно-західної Русі та російсько-польських взаємин, що продовжує свої наукові пошуки у цих царинах»⁶⁰. Однак відірваність від відповідних архівних джерел, велике педагогічне та громадське навантаження далися взнаки. В Одесі І. Линниченко більше часу присвячує пошукам у царині археології, літературознавства, бібліографії, історіографії, ніж українській медієвістиці. Натомість у сфері західноукраїнських студій він прагнув реалізувати деякі свої старі плани, здебільшого зосереджуючись на джерелознавчих аспектах. Знову, як і наприкінці 1880-х, він робив наголос на суспільно-політичних проблемах, вдавався до популяризації.

Наприкінці 1880-х років І. Линниченко задумав видати зібрані ним у львівських та краківських архівах джерела у збірці «Собрание материалов для истории внутренних отношений юго-западной Руси XIV–XV в.»⁶¹. З приводу копіювання деяких актів для цієї збірки він консультувався з А. Петрушевичем⁶². У 1891 році у листі до М. Дашкевича він писав, що зібрав багато переважно не виданих латинських грамот XIV–XV ст. І. Линниченко пропонував зробити зведення всіх відомих галицько-руських грамот, написаних руською мовою, вибравши їх з маловідомих видань. Таких грамот він нараховував біля півсотні⁶³. Про аналогічні плани він писав у 1900 році з Одеси М. Грушевському⁶⁴. Археографічний проект І. Линниченка привітали видатні

⁵⁷ ДАОО. – Ф. 45. – Оп. 4. – Спр. 2608. – Арк. 270, 466; Ф. 153. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 7.

⁵⁸ ДАОО. – Ф. 153. – Оп. 1. – Спр. 340. – 2 арк.

⁵⁹ Аристов Ф. Карпато-русские писатели. – Т. 1. – М., 1916. – С. XVI; Відділ рукописів Одеської наукової бібліотеки. – Ф. 45. – К. 1. – Арк. 12–15.

⁶⁰ Синявський А. А. И. Маркевич – историк Новороссийского края // Синявський А. Вибрані праці. – К., 1993. – С. 68.

⁶¹ Линниченко И. Архивы в Галиции. – К., 1888. – С. 47.

⁶² ВР Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. – Ф. 77. – Оп. 4. – Спр. 280. – Арк. 5.

⁶³ ІР НБУ. – Ф. VIII. – Спр. 3211. – Арк. 1–2.

⁶⁴ ЦДІАУК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 873. – Арк. 305–307.

російські джерелознавці О. Шахматов та О. Лапо-Данилевський. На жаль, ці плани так і залишились лише на підготовчій стадії, про що свідчать численні архівні матеріали, зібрані у особистому архіві І. Линниченка. Тим не менш джерелознавчі студії дозволяли І. Линниченку підтримувати статус спеціаліста з історії Західної України.

Найпомітнішою джерелознавчою публікацією історика на початку ХХ ст. була його брошура «Грамоты Галицкого князя Льва и значение подложных документов как исторических источников»⁶⁵. У першій частині брошури автор розмірковував над методикою визначення автентичності історичних документів та значенням підроблених джерел для дослідників, у другій — полемізував з видатним українським істориком М. Грушевським, який не погоджувався з позицією свого колеги щодо достовірності трьох грамот Лева, твердячи про недостовірність всіх документів. І. Линниченко вважав, що навіть підроблений документ не втрачає повністю свого значення для історика, адже визначення мотиву його підробки свідчить про особливості тодішніх суспільних відносин. До того ж підроблений документ дає уявлення про формуляр справжніх зразків. Досить різкий тон зауважень І. Линниченка викликав не менш гостру відповідь М. Грушевського. Полеміка мала широкий резонанс у тогочасній науці, а обидва опоненти знайшли своїх прибічників та противників. Сучасний джерелознавець О. Купчинський справедливо, на нашу думку, переакцентує увагу з питання про правоту або хибність думок обох істориків на загальне позитивне значення їх полеміки для розвитку тогочасного джерелознавства⁶⁶.

У 1907 році за дорученням РАН І. Линниченко відрецензував декілька праць відомого історика Закарпаття О. Петрова, що були подані на премію митрополита Макарія. У цій рецензії І. Линниченко першим серед південноукраїнських істориків торкнувся історії Закарпаття, вірніше її джерелознавчого аспекту. Він проаналізував та переважно заперечив аргументи О. Петрова щодо недостовірності грамот закарпатського князя Ф. Коріятовича⁶⁷.

В Одесі І. Линниченко налагоджує зв'язки з НТШ. Щоправда ці контакти були значно скромнішими, ніж у його попередників О. Маркевича та П. Іванова. Публікації І. Линниченка та документи з його особистого архіву свідчать про чудову обізнаність

⁶⁵ Линниченко И. Грамоты галицкого князя Льва и значение подложных документов как исторических источников. — СПб, 1904.

⁶⁶ Купчинський О. Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII — першої половини XIV ст. Дослідження, тексти. — Львів, 2004. — С. 22.

⁶⁷ Отчет о 12 присуждении ИАН премий митрополита Макария в 1907 году. — СПб., 1910. — С. 35–53.

історика з виданнями НТШ, а також контакти з деякими його членами. Саме через свого друга І. Линниченка наприкінці XIX ст. вже неблагонадійний экс-професор О. Маркевич отримав видання НТШ. Разом з листами від М. Грушевського в архіві І. Линниченка зберігається лист вище згаданого В. Гнатюка. У 1910 році галицький науковець, якого І. Линниченко називав «невтомним дослідником Угорської Русі», відповів своєму одеському колезі на запит бібліографічного характеру⁶⁸.

На сторінках «ЗНТШ» М. Грушевський надрукував з власною передмовою отриманий від І. Линниченка текст записки німецького автора кінця XVIII ст. Ф. Гендльовіка про запорожців (1789)⁶⁹. Цінність цієї записки полягала у тому, що у ній висвітлювалася недостатньо відома доля запорожців після ліквідації Запорозької Січі. Примірник рідкісної праці виявився в одеській бібліотеці, з якого її й скопіював І. Линниченко. Обмін виданнями з бібліотекою НТШ налагодило Одеське бібліографічне товариство, незмінним головою якого був І. Линниченко⁷⁰. На сторінках «ЗНТШ» з'являлися рецензії на праці І. Линниченка, його учнів та на видання бібліографічного товариства⁷¹. Велику увагу до «ЗНТШ» проявив найталановитіший учень І. Линниченка М. Слабченко. Поділяючи українські національні почуття О. Маркевича та П. Іванова, М. Слабченко прагнув опублікувати свою статтю українською мовою⁷². Однак внаслідок конфлікту з М. Грушевським на сторінках «ЗНТШ» з'явилась лише одна його публікація⁷³.

Назрівання та початок Великої війни призвели до піднесення в Одесі та загалом в імперії громадського інтересу до минулого та сучасного Західної України⁷⁴. І. Линниченко вважався найбільш досвідченим експертом із західноукраїнської проблематики. У 1909–1912 роках у Державній Думі Російської імперії тривали гострі дискусії щодо відокремлення Холмщини в окрему губернію. Один з депутатів кадетської фракції від Одеси А. Никольський консультувався з приводу цього питання з істориками О. Єфименко та І. Линниченко. Обидва висловились проти створення Холмської губернії. Протилежну позицію зай-

⁶⁸ ДАОО. – Ф. 153. – Оп. 1. – Спр. 477.

⁶⁹ ЗНТШ. – Т. 101. – 1911. – Кн. 1. – С. 134–141.

⁷⁰ ДАОО. – Ф. 45. – Оп. 4. – Спр. 2843. – Арк. 32.

⁷¹ ЗНТШ. – Т. 114. – В. 2. – 1913. – С. 188; ЗНТШ. – Т. 51. – Кн. 1. – 1903. – С. 28–29; ЗНТШ. – Т. 115. – Кн. 3. – 1913. – С. 231–232.

⁷² ЦДІАУК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 752. – Арк. 3, 10.

⁷³ Слабченко М. З приводу заміток М. Василенка // ЗНТШ. – Т. 116. – Кн. 4. – 1913. – С. 69–79.

⁷⁴ Слабченко М. Культурно-наукове життя Одеси в 1914 – 1924 роках // Україна. – 1925. – № 5. – С. 179.

няв М. Грушевський, що розглядав цю адміністративну реформу як важливий крок на шляху консолідації українських земель. Зрештою депутати ухвалили рішення про створення Холмської губернії⁷⁵.

Ще задовго до початку війни одеське відділення петербурзького «Галицко-русского просветительского общества» намагалось залучити І. Линниченка до своєї діяльності⁷⁶. Однак І. Линниченко не тільки не відгукнувся на пропозицію товариства, але й вступив протягом 1914–1915 років у гостру полеміку на сторінках одеських та столичних газет з головою товариства професором НУ П. Казанським. На підставі знайомства з брошурами П. Казанського І. Линниченко обвинуватив свого колегу у невігластві щодо географії та історії Галичини⁷⁷. Іншим об'єктом його саркастичних зауважень стали праці одного з ідеологів «галицької» політики Російської імперії Д. Вергуна. У листі до свого кримського колеги А. Маркевича у квітні 1914 року І. Линниченко випустив критичні стріли і на адресу одного з ідеологів російської політики у Галичині графа В. Бобринського: «Я доволі довго прожив у Галицькій Русі, знаю місцеві умови. Діяльність Б. — медвежа послуга галицьким русским. Усі ці Галицько-руські товариства — товариства політичні, вони загострюють ставлення Австрійського уряду до Галицьких малорусів, а вони починають налагоджуватись. Купка старорусів у Галичині дуже незначна. Молода партія — антируси — і цим вони домоглися певних поступок. Загалом уся політична діяльність Б. — наївна». Таким чином, І. Линниченко не сприймав непрофесіоналізму та урапатріотичного запалу діячів «Галицко-русского просветительского общества»⁷⁸.

Надалі, однак, І. Линниченко еволюціонував у бік антиукраїнської позиції, повертаючись до своїх патетично-патріотичних висловлювань кінця 1880-х⁷⁹. У 1919 році в Одесі була створена «Подготовительная по национальным делам комиссия» при уряді А. Денікіна, яку очолив І. Линниченко. Одна зі статей

⁷⁵Макарчук С., Захарчин Н. Ставлення російської й української громадськості до проекту створення Холмської губернії в 1909 – 1912 р. // Вісник Львівського університету. – Серія історична. – Вип. 32. – Ч. 1. – 2002. – С. 315–326.

⁷⁶ДАОО. – Ф. 153. – Оп. 1. – Спр. 254. – Арк. 17–18.

⁷⁷Линниченко И. Господин Казанский и господа де Тэб. – Одесса, 1914; Господин Казанский и Дон Базилио // Одесские новости. – 1915. – 28 января; Наши знатоки Карпато-русского края // Русские ведомости. – 1915. – 15 апреля.

⁷⁸ДААРК. – Ф. 538. – Оп. 1. – Спр. 87. – Арк. 38.

⁷⁹Линниченко И. Откровенное письмо Русским – Галичанам // Единая Русь. – 1919. – 7 ноября.

Линниченка у спеціальному «українському» випуску комісії була присвячена огляду історії та сучасного стану Галичини. Автор наголошував, що, незважаючи на полонізацію, цей регіон залишився вірним «руським началам» у мові, релігії та побуті. Він у черговий раз протиставив буцімто «штучну» галицьку мову, яку прагнули розвивати народовці, малоросійській мові. Автор в принципі вважав недоцільним розвивати місцеві мови за наявності єдиної російської літературної мови. Весь український рух він огульно представив як австрійську інтригу⁸⁰. В іншому місці І. Линниченко висловився проти запровадження «галицької мови» у богослужінні⁸¹. Після переїзду у 1920 році до Криму І. Линниченко вже не звертався до проблем західноукраїнської історії і не підтримував контактів з західноукраїнськими істориками.

Як бачимо, інтерес до історії та сучасності Західної України з боку південноукраїнських істориків мав різну мотивацію. В історії розвитку історичної науки на Півдні України у другій половині XIX — на початку XX ст. представлені два основних підходи до Західної України: російськоцентричний та україноцентричний. Джерелом інтересу до Західної України (переважно до Східної Галичини) для представників першого підходу М. Смирнова та І. Линниченка була наявність у цьому регіоні частини «руського» народу, що має возз'єднатися з Росією. Свою наукову діяльність вони розглядали як один з чинників, що буде сприяти цій інтеграції. Разом з тим, Галичина привертала увагу І. Линниченка та М. Смирнова тим, що тут мешкали головні спеціалісти з їх проблематики, були зосереджені основні архівосховища. О. Маркевич, П. Іванов та М. Слабченко були репрезентантами україноцентричного підходу до контактів із західноукраїнськими діячами та вивчення історії цього регіону. Для цих істориків Західна Україна була головним центром зосередження українського руху та науки. Західноукраїнські видання надавали їм можливість друкуватися українською та більш відверто висловити свої погляди на минуле України.

Суспільно-політичні протиріччя не призвели до принципових концептуальних та методологічних розбіжностей між південноукраїнськими істориками у трактуванні історії Західної України. Зазначені історики працювали у рамках позитивістської методології, уникаючи широких узагальнень.

У другій половині XIX — на початку XX ст. Південь України поступався за рівнем інтенсивності та глибини історіографіч-

⁸⁰ *Линниченко И.* Русское начало в русской Галиции // Труды подготовительной по национальным делам комиссии. — Вып. 1. Сборник статей по малоросийскому вопросу. — Одесса, 1919. — С. 70–79.

⁸¹ *Линниченко И.А.* Обмирщение богослужебного языка // Единая Русь. — 1919. — 1 октября.

них зв'язків з Західною Україною іншим регіонам України, що входили до складу Російської імперії. Південна Україна здебільшого споживала імпульси, що надходили з таких наукових центрів як Санкт-Петербург, Москва та Київ. Брак джерельної бази та територіальна віддаленість перешкодили формуванню на Півдні України власної наукової школи у дослідженні Західної України. Промовисто, що студент М. Смирнова в НУ О. Маркевич не написав жодної праці на західноукраїнську тематику, так само як і одеські учні І. Линниченка (за виключенням згаданої роботи М. Слабченка). Малопотужним виявився потенціал цілої низки наукових товариств Півдня України, контакти яких з Західною Україною не вийшли поза межі формальності, а наукові дослідження залишились переважно сконцентрованими на південноукраїнській тематиці.

На нашу думку, сучасний поступ української історіографії передбачає відмову від спрямування досліджень в окремих регіонах у вузько локальні, краєзнавчі рамки. Як свідчить матеріал цієї статті, південноукраїнська історіографічна традиція містить певні передумови для виходу місцевих істориків за межі провінційності.